

TÜRKİYE KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARININ ANALİZİ

Oktay GÜVEN*

Öz

Kırsal kalkınma sadece Türkiye'nin değil tüm gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunu durumundadır. Bu sorun ekonomik performansın düşük kalmasına sebebiyet verdiği gibi, toplumsal huzuru da önemli düzeyde negatif etkilemektedir. Yoksulluğun kırsalda kente nazaran daha yaygın olması, kırdan kente göç olgusu, yaşam memnuniyet düzeyinin düşüklüğü, eğitim ve sağlık altyapısının yetersizliği kırsal kalkınma konusunda atılması gereken birçok adımın olduğunu göstermektedir. Bu araştırma Türkiye'de 2000 yılı sonrasında uygulanan kırsal kalkınma politikalarının kırsalın kalkınmasına ne derece etki ettiğini tespit ederek, kırsal kalkınmasına ivme kazandırmak için bu politikaların tasarlanması ve uygulanması sürecine yönelik yapılması gereken değişikliklere işaret etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada kırsal kalkınma politikaları göç, yoksulluk, gelir dağılımı, kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla payları, işgücü verileri, Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi, illerde yaşam endeksi ve yaşam memnuniyetini kapsayan kriter grubu üzerinden analiz edilmiş ve kırsal kente nazaran çok daha dezavantajlı bir durumda olduğu ortaya konulmuştur. Kırsal ve bölgesel kalkınma konusunda daha etkili politikaların oluşturulabilmesi, Türkiye'nin politika oluşturma sürecinde yukarıdan aşağıya (top down) yaklaşımı yerine aşağıdan yukarıya (bottom up) yaklaşımını benimsemesini, yereldeki kurumların beşeri kapasitelerini, yetkilerini ve bütçelerini artırmasını zorunlu kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal kalkınma, kalkınma politikası, yoksulluk, kırdan kente göç, gelir dağılımı

THE ANALYSIS ON POLICIES OF RURAL DEVELOPMENT IN TURKEY

Abstract

Rural development is a problem not only for Turkey but also for all developing countries. While causing low economic performance, this problem at the same time badly effects social peace at an important level. That poverty is more common in rural than in urban, migration phenomenon from rural to urban, low life satisfaction level and insufficient education and health infrastructure indicate that there are still more steps to be taken. This study is conducted with the aim of pointing out necessary changes in designing and implementing of rural development policies to accelerate rural development by determining extent of effects of such policies, adopted after 2000 in Turkey, on rural development. As a result of this study, in which rural development policies were analyzed in regard to criteria group consists of migration, poverty, distribution of income, GDP per capita, workforce datas, Social-Economic Development Index, well-being index for provinces and life satisfaction revealed that the rural is more disadvantaged than the urban. Creating more efficient policies in the fields of rural and regional development necessitates adopting bottom-up approach rather than top-down approach in Turkey's policy making process and increasing human capacities, authorities and budgets of local institutions.

Keywords: Rural development, development policy, poverty, rural-urban migration, income distribution

* Serhat Kalkınma Ajansı Program Yönetim Birim Başkanı/guvenoktay@hotmail.de

GİRİŞ

Dünyada iletişim, ulaşım ve enformasyon teknolojisinde kaydedilen ilerlemeler insanların sosyal, kültürel ve ekonomik hayatları üzerinde önemli değişimler meydana getirmektedir. Bu değişimler kırsal kesimde yaşayan kitleler üzerinde de yoğun olarak görülmekte ve kırsal yaşam alanı olarak cazibesini kaybetmesi sonucunu doğurmaktadır. Buna bağlı olarak insanların kırsal alanlarda yaşama arzusu azalmakta ve kentlerde yeni bir hayat kurma arayışına girilmektedir. En nihayetinde, başta genç eğitimli kesim olmak üzere insanlar kırdan kentlere göç etmektedirler. Nitekim 1961 yılında dünya nüfusunun yaklaşık %66'sı kırsalda yaşarken 2010 yılında bu oran yaklaşık %48'e kadar düşmüştür (<http://www.fao.org/faostat/en/#data>, 11.10.2016). Türkiye de kırdan kente göç hareketinden payına düşeni almış; 1927 yılında ülke nüfusunun yaklaşık % 76'sı belde ve köylerde yaşarken, 2000 yılında bu oran % 36'ya kadar düşmüştür. 2016 yılı itibariyle il ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı %92,3'e yükselmiş, belde ve köylerde yaşayanların oranı ise %7,7 olarak gerçekleşmiştir (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059, 18.03.2017).

Türkiye'de özellikle 1950'den itibaren yoğun olarak görülen kırdan kente gerçekleşen bu göçün en önemli nedenlerinin başında ekonomik faktörler, eğitim ve sağlık imkânları gelmektedir. Sanayi devrimi ile başlayan tarım sektöründeki makineleşme süreci tarımda işgücü ihtiyacını azaltmış ve kırsaldaki iş gücünün kentlere göçünü tetiklemiştir. Bunun yanında kırsal alanlardaki eğitim ve sağlık olanaklarının kent ile mukayese edildiğinde oldukça yetersiz olması kırsalda yaşayanlar için kentleri cazip hale getirmiş ve göçün yoğunlaşmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2012:163).

Bu durum kırsal kalkınma politika ve uygulamalarının etkinliğinin mutlaka artırılması gerektiğine işaret etmektedir. Aksi takdirde kırsal alanlar geri dönülemez bir şekilde boşalacak ve bu gerek gıda arzı bakımından gerekse toplumsal açıdan başa çıkılması çok güç olan sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktır. Bunun yanında tarım ile birlikte değerlendirildiğinde kırsal kalkınma gerek küresel gıda talebi gerekse enerji açısından taşıdığı potansiyel nedeniyle yoksulluğa karşı mücadelede de temel yapı taşları arasında yer almaktadır (Anríquez ve Stamoulis, 2007: 24).

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye'de 2000 yılı sonrasında uygulanan kırsal kalkınma politikalarının kırsalın kalkınmasına ne derece etki ettiğini tespit ederek, kırsal kalkınmasına ivme kazandırmak için bu politikaların tasarlanması ve uygulanması sürecine yönelik yapılması gereken değişikliklere işaret etmektir. Bu amaç doğrultusunda araştırma kapsamında 2000 yılı sonrasında uygulanan kırsal kalkınma politikaları mercek altına alınmış ve bu politikaların etkisi analiz edilmiştir. Söz konusu analiz, Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) verileri doğrultusunda kırdan kente göç oranları, kırsal nüfusun ağırlıklı yaşadığı illerin kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'daki payları, gelir dağılımı, yoksulluk oranları, işsizlik, istihdama katılma oranı gibi işgücü verileri, illerde yaşam endeksi ve yaşam memnuniyeti endeksi ve Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Söz konusu göstergelerin tercih edilme nedeni, bu değişkenlerin sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada kalkınmışlık düzeyinin belirlenmesinde ilk başta gelen göstergeler arasında yer almaları ve yeni kalkınma anlayışına

göre ekonomik durumun yanı sıra sosyal, kültürel ve çevresel durumun da analize dâhil edilme zorunluluğudur (Kaynak, 2011:11-113; Kalkınma Bakanlığı, 2013b:1; Berber, 2015:11-49). Çalışma kapsamında Türkiye’de 2000 yılı sonrasında söz konusu göstergelerde nasıl bir değişim yaşandığı tablolar yardımıyla açıklanmıştır. Ancak TUIK, 2013 yılı sonrasında birçok alanda kırsal-kent ayrımı yapmaksızın veri yayımladığından 2014 ve sonrasına ilişkin bazı göstergeler için veri temin edilememiş ve analiz 2013 yılı ile sonlandırılmıştır.

Bu araştırmanın temel amacı kırsal kalkınma politikalarının kırsalın kalkınmasına ne derece etki ettiğini tespit ederek, kırsalın kalkınmasına ivme kazandırmak için bu politikaların tasarlanması ve uygulanması sürecine yönelik yapılması gereken değişikliklere işaret etmek olduğundan, çalışma kapsamında 2000 yılı sonrası uygulanan politikalar üzerinde detaylı olarak durulmamış, kalkınma politikalarının belirlenmesinde ana doküman niteliğinde olan 8., 9. ve 10. Kalkınma Planlarında belirlenen amaç ve politikalar özet olarak sunulmuştur.

I. KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI VE ÖNEMİ

Kırsal kalkınma Türkiye’de olduğu gibi diğer gelişmekte olan ülkelerin de önde gelen sorunları arasında yer almaktadır. Bu ülkelerin kırsal alanlarında yaklaşık üç milyar insanın yaşaması ve bu nüfusun % 60’ından fazlasının günde 2 doların altında kazanç elde etmesi kırsal nüfusun ihtiyaçları ile başa çıkmak için çok daha etkin stratejilerin gerektiğini ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için efektif kırsal kalkınma politikalarının zorunlu hale geldiğini adeta kanıtlar niteliktedir (Dahlman, 2015:1).

Küreselleşme ve bunun gereği olarak uygulanan liberalleşme politikalarından Türkiye’de en çok etkilenen kırsalın temel geçim kaynağı olan tarım sektörü olmuştur. Bunun yanında dış ticaret serbestliği, korumacı politikaların kaldırılması, uluslararası anlaşmalar ve özelleştirme temelinde gerçekleştirilen uygulamalardan tarım doğrudan etkilenmiştir. Uluslararası politikalar doğrultusunda şekillenen tarım politikaları, küçük işletmeleri ve % 30 dolayındaki topraksız kırsal nüfusu son derece olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Öztürk, 2008:629).

Günümüz dünyasında kırsal kesimin başta gelen sorunu yoksulluktur. Mutlak yoksulluk bakımından kırsal kesimde yaşayan birey dezavantajlı olmasına rağmen, kırsal kesimdeki refah düzeyi görece daha dengeli olduğundan kırsal kesimde yaşanan yoksulluk kentteki kadar göze çarpmamaktadır. Kırsal kesimdeki eğitim, sağlık, ulaşım, konut, iş gibi sorunlar çözülemediği için, kırsal kesimdeki refah farkı giderek daha görünür duruma gelmiştir (Bıçkıcı, 2011:162).

Kırsal kalkınma politikalarının çözüm üretmesi gereken bir diğer önemli sorun kırsaldan kente göçtür. Büyükşehirlerde nüfus patlaması, çarpık kentleşme, trafik gibi birçok soruna yol açan göç kırsal alanlarda da son derece önemli sorunların başlamasına ve/veya büyümesine sebebiyet vermektedir. Bunların başında kırsaldaki nüfusun daralması ve böylelikle kırsal kesimdeki nüfusun sürekli olarak kalmasına neden olan kırsal dönüşümün başlaması gelmektedir. Kırsaldan kente göç hareketinin beraberinde getirdiği başka bir önemli sorun da kırsal kesimde yaşayan insanların yaş ortalamasının artmasıdır. Örneğin; Türkiye’de 2007-2012 döneminde kırsal kesimde 60 yaş ve üzeri nüfusun payı yüzde 12,7’den yüzde 16,2’ye yükselmiş, 0-29 yaş grubunun payı ise yüzde 53,3’den yüzde 48,5’e düşmüştür (TUIK, 2014:13-15). Kırsal nüfusun bu şekilde azalması ve yaşlanmasının sosyolojik sorunların yanı sıra önemli

ekonomik sorunları ve kayıpları tetiklediği de şüphe kaldırmaz bir gerçekliktir. Tarım ülkesi olarak bilinen Türkiye’de et ve süt ürünleri fiyatlarının ulaştığı seviye bu durumun önemini göz önüne sermektedir. Ayrıca göçe bağlı olarak tarımsal üretimde meydana gelen azalma ithalatın artışına sebebiyet verdiği gibi tarımsal alanlar da işlenmediğinden kaynak israfı oluşmakta, boş ve bakımsız araziler erozyona maruz kalmaktadır (Yalçın ve Kara, 2016:157).

Kırsal kalkınma yaklaşımlarında ülkelerin içinde buldukları koşullara göre uygulamada farklılıklar olmakla beraber dünyada 1980’li yıllardan sonra kırsal kalkınma politikalarında önemli değişimler yaşanmaktadır. Bilhassa gelişmekte olan ülkelerde büyümeye dayalı politikalar tüm toplum kesimlerini kapsayan bütüncül kalkınma yaklaşımlarına dönüşmektedir. Özellikle 2000 yılından sonra yoksulluğun azaltılması ve kırsal kalkınmaya katkı sunulması için tarım ve hayvancılık sektörünü merkeze alan politikalar yerini çok sektörlü yaklaşımlara bırakmaktadır (Çelik, 2006:39; Gülçubuk, vd., 2015:1-3). Örneğin A.B.D.’de her eyaletin kırsal kalkınma programında farklılıklar bulunmakta, gelişmiş eyaletlerin kırsal alanlardaki programlarına devletin müdahalesi daha düşük düzeyde iken, nispeten az gelişmiş eyaletlerde kamu, programları denetlemekte ve teşvik edici görevler yerine getirmektedir. Kırsal kalkınma ve tarımsal yayım hizmetlerini, sivil toplum örgütleri ile birlikte üniversitelere bağlı kırsal kalkınma ve tarımsal yayım grupları yürütmektedirler (Gürlük, 2001:3).

Avrupa Birliği kırsal kalkınma paradigmasını, yeni kalkınma anlayışı ve tarımdaki küreselleşmeyi esas alarak, tarım ve gıda ürünlerinde değişen ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden değerlendirip oluşturmuştur. Bu yeniden oluşturma sürecinde tarım ve gıda ürünlerinde çevreye ve sağlık kurallarına dikkat edilerek standartlar oluşturulmasına önem verilmiştir. AB’nin yeni kalkınma paradigmasında, kırsal hanelerin yaşadıkları bölgeye üretebilecekleri, hizmet olarak sunabilecekleri veya pazarlayabilecekleri ne varsa onlarla ekonomiye katılmaları destekleniyor. Bu yaklaşım, kırsaldaki girişimcilerin yeni pazarlama stratejileri benimsemelerini, sosyal ağlar geliştirmelerini, yerel ürünler ve kültürel varlıkların yeniden keşfedilmesi ve pazarlanmasını beraberinde getiriyor (Furat, 2013:595-596).

II. TÜRKİYE KIRSAL KALKINMA POLİTİKA VE UYGULAMALARI

Türkiye’de kırsal kalkınma, planlı döneme geçiş ile birlikte Kalkınma Bakanlığı (mülga Devlet Planlama Teşkilatı) tarafından hazırlanan kalkınma planlarında belirlenen amaç ve politikalar doğrultusunda ele alınmaktadır. Kalkınma planlarında ve hükümet programlarında yer alan bu çalışmalar, genel olarak kırsal kesimin mahrum kaldığı hizmetlerin götürülmesine yönelik uygulamaları içermiştir. Bu amaçla 1960 yılı sonrasında Toplum Kalkınması, Örnek Köy, Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması, Merkez Köy ve Köykent Modelleri gibi birçok uygulama tasarlanmış ve hayata geçirilmiştir. Kırsal kalkınma eylem planları, kırsal kalkınma planı ve ulusal kırsal kalkınma strateji belgesi gibi referans niteliğindeki dokümanlar bu politikaların uygulanmasına yol göstermekte ve aynı zamanda bu belgeler ile uygulanacak projeler tasarlanmaktadır (Çelik, 2006:51; Tarım Bakanlığı, 2014a:1).

Türkiye 2005 yılı sonrasında, özellikle Avrupa Birliği (AB) tam üyelik müzakerelerinin başlamasının da etkisiyle, kırsal ve bölgesel kalkınma uygulamalarında bir dizi yenilikler gerçekleştirmiştir. 5449 sayılı Kanun ile Kalkınma Ajanslarının kurulması, 5355 sayılı Kanun

kapsamında Mahalli İdare Birliklerinin kurulması ve Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı kapsamında Tarım ve Kırsal Kalkınma Kurumu'nun kurulması bu yeniliklere örnek olarak gösterilebilir (Kalkınma Bakanlığı, 2013a:134).

A. Sekizinci Kalkınma Planı

2001-2005 dönemini kapsayan sekizinci kalkınma planında sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde kırsal kalkınmanın temel amacı; yerel potansiyelin harekete geçirilerek, gelir ve istihdamın artırılması olarak belirlenmiştir. Kırsal kalkınmaya ilişkin hedefler ise istihdamın artırılması, beşeri sermayenin geliştirilmesi, kırsal nüfusun gelirinin artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, etkili örgütlenme ve katılımcılığın desteklenmesi şeklinde tanımlanmıştır. Söz konusu amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesi için planda sivil toplum örgütlerinin kalkınma sürecine katılımlarının artırılması, kırsal altyapı hizmetlerinin yaygınlaştırılması için merkezi kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin eşgüdüm içinde çalışmalarının sağlanması, yerel potansiyellerin harekete geçirilerek gelir ve istihdamın artırılması için tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi, sulama projelerinin, arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetleri ile birlikte yürütülmesinin sağlanması, kırsal alanda yaşayan nüfusun gelirini artırmak için girişimcilerin desteklenmesi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla bölge planlaması yapılan alanlarda fiziksel planlama çalışmaları yapılması politikaları benimsenmiştir (Çelik, 2005:63; DPT, 2000:70-71). Plan kapsamında uygulanacak politikalar ile kırsalın temel geçim kaynağı olan tarım sektörüne vurgu yapılarak gelir ve istihdamın yükseltilmesi öngörülmüş ve altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi yoluyla yaşam kalitesinin artırılması hedeflenmiştir.

B. Dokuzuncu Kalkınma Planı

2007-2013 dönemini kapsayan 9. Kalkınma Planında kırsal kalkınma bölgesel kalkınma başlığı altında ele alınmıştır. Planda bölgesel ve kırsal kalkınmanın amaç ve politikaları “Bölgesel gelişme politikaları, bir taraftan bölgelerin verimliliğini yükseltmek suretiyle ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkıyı artırırken, diğer taraftan da bölgeler ve kırsal-kent arası gelişmişlik farklılıklarını azaltma temel amacına hizmet edecektir. Bu kapsamda; merkezi düzeydeki politikaların daha uyumlu ve etkin hale getirilmesine, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişme ortamının oluşturulmasına, yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılmasına ve kırsal kalkınmanın hızlandırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilecektir.”(DPT, 2006: 91) şeklinde tanımlanmıştır. Bu plan kapsamında kırsal kalkınma politikaları, daha ziyade kırsal altyapının geliştirilmesini ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesini sağlayacak şekilde tarım politikalarıyla birlikte uygulanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013a:134).

C. Onuncu Kalkınma Planı

2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda kırsal kalkınma başlığı altında kırsal kesimdeki asgari refah düzeyinin ülke ortalamasına yaklaştırılması temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda belirlenen politikalar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Kalkınma Bakanlığı, 2013a:134-136):

- a) Kırsal ekonominin üretim ve istihdam yapısının tarım dışı ekonomik faaliyetlerle çeşitlendirilmesi
- b) Kırsal kalkınma desteklerinin tarımda rekabet gücünü iyileştirecek şekilde kullandırılması
- c) Yerel düzeyde kamunun hizmet sunum kapasitesinin güçlendirilmesi ve yenilikçi modellerin geliştirilmesi
- d) Kırsal nüfusun bilişim hizmetlerine erişiminin güçlendirilmesi
- e) Yerleşim yerlerinin (orman köyleri, dağ köyleri vb.) dezavantajlı konumlarından kaynaklanan kalkınma sorunlarını azaltmaya yönelik üretim ve gelir tabanlı destek araçlarının geliştirilmesi
- f) İlçe bazlı yerel kalkınma programlarının hazırlanması
- g) Yerel nitelikteki kalkınma girişimlerinin desteklenmesi

Bu planda belirlenen politikalarda yöresel özelliklere daha çok vurgu yapılarak kalkınma programlarının ilçe bazında hazırlanması gerekliliği, dezavantajlı durumda bulunan yerleşim yerlerine yönelik özel destek programlarının hazırlanması ve kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi ön plana çıkarılmıştır.

D. Bölüm Değerlendirmesi

Türkiye’de 2000 yılı sonrasında uygulanan politikaların ve uygulamaların belirlendiği Kalkınma Planları, Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi, Kırsal Kalkınma Eylem Planları ve diğer referans dokümanlar incelendiğinde bu politika ve uygulamaların beş temel hedef ekseninde şekillendiği görülmektedir.

- 1) Kırsal kesimde yoksulluğun azaltılması
- 2) Kırdan kente göçün azaltılması/durdurulması
- 3) Kır kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması
- 4) Kırsalda refahın yükseltilmesi
- 5) Yerel kurumların beşeri ve kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi

Söz konusu hedeflere ulaşmak için Bölge Kalkınma İdareleri, Kalkınma Ajansları ve mahalli idare birlikleri gibi yeni kurumsal yapılar oluşturulmuş ve bu kurumlar üzerinden planlama ve destekleme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu bilhassa özel sektörün kırdaki gelişmesi ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi için önemli tutarlarda destek sağlamıştır (Tarım Bakanlığı, 2014b:50). Ayrıca BELDES, KÖYDES, SODES, SUKAP gibi destek programları hayata geçirilerek kırsalın altyapı ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013a:25-26). Fakat Türkiye’de politika oluşturma süreci yukarıdan aşağıya (top down) şekillendiği için politikaların tasarlanmasında merkezi kurumlar söz sahibi olmuş ve yerel kurumlar uygulama aşamasında sürece dâhil olabilmemişlerdir. Bu durumun doğal sonucu olarak belirlenen politikalarda bölgesel farklılıklar gözlemlenmemiş, tarımsal destekler hemen her bölgede aynı şekilde uygulanmış, özellikle geri kalmış bölgelerdeki mahalli idarelerin gereksinimleri ve yerel potansiyellerin çeşitliliği dikkate alınmamıştır.

III. KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARININ ANALİZİ

Bir ülkede belirli dönemlerde uygulanan politikaların etkisini sağlıklı bir şekilde analiz edebilmek için bu politikaların hangi genel amaç ve hedeflere ulaşmak üzere tasarlandığının bilinmesi önem arz etmektedir. Çalışmanın birinci kısmında aktarılan 2000 yılı sonrasında uygulanan politikaların genel amaç ve hedefleri göz önüne alındığında bu araştırma kapsamında tercih edilen göstergelerin politikaların hedef ve amaçlarını temsil etme kabiliyetinin bulunduğu görülmektedir. Zira her üç kalkınma planı döneminde de yoksulluğun giderilmesi, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, kırsal ile kent arasındaki gelişmişlik farkının kapatılması ve insanların yaşadıkları yerde doyurulması temel amaç olarak benimsenmiştir. Aşağıda incelenecek olan değişkenlerin, bu temel amaçların hangi derecede gerçekleştiğini ölçebilecek nitelikte olduğu muhakkaktır.

A. Kırsal Kente Göç

Kırsal kalkınma politikalarının temel hedeflerinden biri kırsal kente göçün azaltılması ve insanların yaşadıkları yerde doyurulmasıdır. Bu nedenle politikaların analizi yapılırken göç oranlarında nasıl bir değişim yaşandığının belirlenmesi yüksek düzeyde önem arz etmektedir. Aşağıdaki tabloda Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne (ADNKS) göre 2007-2015 arası Türkiye'nin nüfus dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 1: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine Göre Nüfusun Dağılımı

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Köy ve Belde Nüfusu (Bin)	20.838	17.905	17.754	17.500	17.338	17.178	6.633	6.409	6.217
İl ve İlçe Nüfusu (Bin)	49.747	53.611	54.807	56.222	57.385	58.448	70.034	71.286	72.523
Toplam (Bin)	70.586	71.517	72.561	73.722	74.724	75.627	76.667	77.695	78.741

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (21.02.2017)

2000 yılında Türkiye toplam nüfusu 67.803.927 iken nüfusun yaklaşık % 35'ine tekabül eden 23.797.653 kişi köy ve beldelerde yaşamaktaydı (TUİK, 2014:7). 2007 yılında toplam nüfus yaklaşık 70,5 Milyona yükselmiş ve köy ve beldelerde yaşayanların sayısı toplam nüfusun yaklaşık %29,5'ine tekabül eden 20,8 Milyona düşmüştür. 2015 yılına gelindiğinde ise toplam nüfus 78,7 Milyona çıkmış, buna karşılık 2007 yılında 21 Milyona yaklaşan kırsal nüfus sürekli olarak düşüş göstererek 2012 yılına gelindiğinde neredeyse 17 Milyona kadar gerilemiştir. 2013 yılında görülen keskin düşüşün nedeni, 2012 yılında yapılan yasal düzenlemeyle büyükşehirler kanunundaki değişikliklerdir¹. 2013 yılından itibaren kırsal nüfusun

¹ Türkiye'de kır kent ayrımı 20.000 nüfus eşiği baz alınarak yapılmaktadır. 2013 yılında 6360 sayılı kanun ile yapılan değişiklikle Türkiye'de Büyükşehir Belediye sayısı 16'dan 30'a yükseltilmiş ve büyükşehirlerin sınırları genişletilerek köy ve beldeler büyükşehir mahalleleri haline dönüştürülmüştür. Bu durum kırsal nüfus sayısında keskin bir düşüş yaşanmasına yol açmıştır.

azalması yine devam etmiştir. Kırsaldaki doğurganlık oranının kente oranla yüksek olduğu da göz önüne alındığında kırsal nüfusun sürekli olarak eridiği yukarıdaki tabloda net olarak görülmektedir. Dolayısıyla kırsal kalkınma politikalarının temel hedeflerinden olan kırdan kente göçün durdurulması/ azaltılması noktasında herhangi bir başarı elde edilemediği açıktır.

B. Yoksulluk Oranı

Dünya genelinde görülen iklim değişikliği ve buna bağlı olarak yaşanan sıcaklık artışı ve yağış rejiminin değişiminin sonucu olarak tarım sektörü verim kaybına uğradığı gibi gıda fiyatlarının yükselmesi ve açlıkla mücadele eden insan sayısının artması da ortaya çıkan sonuçlar arasında yer almıştır. Fiyat artışlarından en fazla etkilenen kesimlerin arasında kırsalda yaşayan hane halkı da yer almaktadır (Breisinger vd., 2011:29-30). Bunun yanında kırsalda kişi başına düşen GSYH'nin kente oranla daha az olması özellikle 2000 yılı sonrasında kırdaki yoksulluğun azaltılmasını kırsal kalkınma politikalarının temel hedeflerinden biri durumuna getirmiştir. Ancak TÜİK tarafından hazırlanan yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları incelendiğinde kır ile kent arasında aşağıdaki tabloda görüleceği üzere önemli bir fark bulunmaktadır.

Tablo 2:Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2005-2013

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kent									
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02	0,02
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60	0,64
Kır									
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14	0,13
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88	5,13

(1) 1 \$'ın Satın Alma Gücü Paritesi (SGP) üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değerleri kullanılmıştır.

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (21.02.2017)

2005 yılında kentte günlük 2.15 \$'ın altında kazananların oranı 0,97 iken kırdaki 2,49 olmuştur. 2013 yılına gelindiğinde ise bu oran kent için 0,02'ye, kır için ise 0,13'e kadar düşmüştür. Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altında kazananların oranı aynı dönemde kentte 10,05'den 0,64'e kadar düşmüşken kırdaki iyileşme 26,59'dan 5,13'e kadar sağlanabilmiştir. Rakamlardan da açıkça görüldüğü üzere, 2005-2013 döneminde yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranlarında hem kent hem de kırdaki önemli düzeyde iyileşme yaşanmıştır. Fakat 2013 yılı itibarıyla kırdaki günlük 4.3 \$'ın altında kazananların oranının % 5,13 gibi yüksek bir rakam olması yoksulluğun kırdaki kente oranla çok daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Aşağıda tabloda ise gelire dayalı görelî yoksulluk sınırına göre yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı kır ve kent bazında verilmiştir.

Tablo 3: Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı

Yoksulluk riski	Yoksulluk oranı (%)		Yoksulluk açığı(1)	
	Kent	Kır	Kent	Kır
2006				
% 40	8,1	22,9	28,0	29,0
% 50	12,3	32,5	29,3	33,1
% 60	18,1	41,1	28,6	37,0
% 70	24,5	49,5	28,6	39,9
2010				
% 40	5,4	20,2	21,2	25,2
% 50	10,5	30,0	21,2	31,3
% 60	16,1	39,8	24,9	34,2
% 70	22,2	48,6	26,5	36,1
2013				
% 40	5,4	16,8	22,0	22,2
% 50	9,7	26,0	23,0	28,5
% 60	15,3	37,2	23,5	29,3
% 70	22	45,6	25,3	33,2

(1) Yoksulluk açığı yoksulluğun derecesi hakkında bilgi verir. Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir.

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16083>, (21.02.2017)

Tablo incelendiğinde, 2006-2013 döneminde gelire dayalı görelî yoksulluk sınırına göre yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı oranlarında hem kentte hem de kırdaki değer iyileşmeler yaşandığı, fakat kır ile kent arasındaki farkın devam ettiği ve özellikle yüzdelik dilimlerde artış olduğunda kır ile kent arasındaki makasın daha fazla açıldığı ve kırın her iki gösterge bakımından kente kıyasla çok daha dezavantajlı durumda olduğu görülmektedir.

C. Gelir Dağılımı

Gelir dağılımında adalet sağlanması gerek kalkınma politikalarının gerekse ekonomi politikalarının temel hedefleri arasında yer almaktadır. Zira gelirin adaletli dağılımı hem sosyal devlet olmanın gereği hem de toplumsal huzur ve barışın ön koşulu durumundadır. Bu nedenle bir ülke içerisinde gelirin nasıl paylaşıldığı son derece büyük önem arz etmektedir. Gelir dağılımındaki dengesizliğin ölçülmesinde kullanılan temel göstergelerden biri olan Gini Katsayısının 1 olması tüm gelirin bir kişi tarafından elde edildiğini, sıfır olması ise gelirin tüm bireyler arasında eşit dağıldığını ifade etmektedir (Çalışkan, 2010: 90-100). Aşağıdaki tabloda 2006-2013 döneminde gelir dağılımına ilişkin durum Gini Katsayısı ve P80/P20 oranına göre gösterilmiştir.

Tablo 4: Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranına Göre Gelir Dağılımı, 2006-2013

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gini katsayısı								
Türkiye	0,428	0,406	0,405	0,415	0,402	0,404	0,402	0,400
Kent	0,415	0,394	0,395	0,405	0,389	0,394	0,391	0,392
Kır	0,406	0,375	0,378	0,380	0,379	0,385	0,377	0,365
P80/P20 oranı								
Türkiye	9,5	8,1	8,1	8,5	8,0	8,0	8,0	7,7
Kent	8,6	7,5	7,5	7,9	7,3	7,4	7,2	7,2
Kır	8,3	6,9	6,8	7,2	7,1	7,4	7,2	6,5

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011, (28.02.2017)

2006-2013 döneminde kır için Gini katsayısının 0,406'dan 0,365'e gerilediği, kente ise aynı dönemde 0,415'den 0,392'ye gerilediği görülmektedir. Son yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay, ilk yüzde 20'lik gruba göre (P80/P20 göstergesi) kentte 8,6'dan 7,2'ye, kırdaki ise 8,3'den 6,5'e düşmüştür. Her iki gösterge bakımından da kır kente oranla daha iyi durumda bulunmaktadır ve 2006-2013 döneminde yaşanan iyileşme kırdaki daha fazla olmuştur. Bununla beraber göz ardı edilemeyecek önemli husus, bir sonraki başlık olan illerin kişi başına GSYH'daki payları altında görüleceği üzere, kırsal nüfusun yoğun olduğu bölgelerde oluşan toplam ekonomik değer kente oranla çok daha düşük düzeyde kaldığı ve bu düşük gelirin daha dengeli dağıldığı gerçeğidir. Zira en zengin %20'lik diliminde yer alanlardan kırsalda yaşayanların sayısı son derece düşüktür ve bu Gini katsayısı ile P80/P20 göstergesinin kente oranla kırdaki daha düşük olmasını sağlamaktadır.

D. Kişi Başına GSYH Payları

İllerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'da sahip oldukları pay oranı ilin ekonomik performansını göz önüne serdiğinden son derece önemli bir gösterge niteliğindedir. Aşağıdaki tabloda belde ve köy nüfusu toplam nüfusunun % 40 ve daha fazlasına tekabül eden illerin kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki payları verilmiştir.

Tablo 5: İl Bazında Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (TL)

	2006	2008	2010	2012	2014	Belde ve Köy Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı (%) ²
Türkiye	11 389	14 001	15 860	20 880	26 489	7,7
Burdur	10 525	12 996	15 306	18 928	23 342	40,7
Niğde	6 818	8 363	10 212	13 710	17 491	44,2
Bartın	7 046	8 411	9 858	13 795	17 275	58,1
Sinop	7 198	8 934	10 751	14 429	17 134	42
Artvin	9 457	12 233	14 222	17 987	21 999	40,6
Erzincan	8 704	11 259	13 841	19 740	22 948	42,4
Ağrı	3 368	3 927	5 678	7 083	8 486	43,7
Kars	4 824	5 808	7 811	10 270	12 433	54
Iğdır	6 190	7 512	8 739	11 902	13 734	44
Ardahan	5 081	6 380	9 421	12 198	13 909	61,2
Muş	4 414	5 415	7 209	9 877	11 734	59,5
Bitlis	4 097	5 225	6 247	9 086	12 065	42
Hakkâri	4 926	6 064	7 042	9 163	11 660	45,3

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24920>, (17.01.2017)

2006-2014 döneminde köy ve belde nüfusu %40 ve üzerinde olan illerin tümü kişi başına GSYH'de ülke ortalamasının altında kalmıştır. Bu dönemde kişi başına GSYH Türkiye ortalaması yaklaşık % 232 artarken, yukarıdaki tabloda en iyi durumda olan Burdur'da yaklaşık % 221,8 oranında artış yaşanmıştır. Aynı dönemde en yüksek performansı gösteren il yaklaşık % 294,5 ile Bitlis, en düşük performans ise Burdur'dan sonra yaklaşık % 221,9 ile Iğdır'da olmuştur. Tabloda yer alan 13 ilin ortalaması ise yaklaşık % 250,8 olarak Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durum kırsal nüfusun yoğun olduğu yerleşim yerlerinde kente oranla düşük düzeyde ekonomik değer üretildiğini, ancak bu illerin sahip olduğu potansiyel etkin bir şekilde kullanılırsa ortalamanın üzerinde bir performans gerçekleştirebileceklerini göstermektedir.

G. İşgücü Verileri

İşsizlik gerek insanların ekonomik gerekse sosyal hayatları üzerinde önemli sorunların başlamasına sebebiyet verdiği gibi ülke ekonomisinin Potansiyel GSMH'ya ulaşmasının önündeki en önemli engeller arasında da yer almaktadır. Bu sebeplerden ötürü kalkınma ve ekonomi politikalarının ilk sıralardaki hedeflerinden biri işsizlik oranının azaltılmasıdır. Aşağıda kırsal ve Türkiye genelinde iş gücüne katılma oranlarını gösteren tablolar alt alta verilmiştir.

² Belde ve köy nüfusunun toplam nüfusa oranları, TÜİK 2016 nüfus istatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 8: Kırsalda Yaş Grubuna ve Dönemlere Göre İşgücüne Katılma Oranı (%)

Yaş Grubu	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2013	31,6	57,5	67,4	67,4	71,1	72	70,4	62,7	54,4	44,1	19,8
2012	30,4	55,8	65,4	68	70,5	71,9	70,5	63,7	56,1	46,4	20,5
2011	32,3	58,2	66,1	68,4	71,6	72,6	71,2	64,4	57,1	47,3	21,7
2010	32,2	55,3	65,2	67	70,1	72,1	68,7	62,8	54,7	45,7	20,1
2009	33,7	53,9	62,7	66,1	67,6	71	66,6	62,1	53,4	44,6	20,8
2008	32,9	51,6	60,7	65,4	66,2	67,9	64,7	60,7	51,1	42,9	20,6
2007	31	51,2	60	64,9	66,7	67,8	64,2	59,4	50,9	42,4	20,2
2006	31,6	51,4	61,1	64,3	67	67,8	64,7	58,6	50,9	41,7	21,7
2005	32,5	54	62,5	66,2	67,4	68,6	66,5	59,1	51	42,3	23,4

Kaynak: <http://raporv.tuik.gov.tr/28-02-2017-08:51:56-16443071061676356200966098357.xls>, (28.02.2017)

Tablo 9: Türkiye Yaş Grubuna ve Yıllara Göre İşgücüne Katılma Oranı (%)

Yaş Grubu	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2013	26,2	55,4	66,7	68,3	68,9	67,9	61,7	48,4	37,3	27,9	12,4
2012	25,4	52,9	65,6	67,3	67,5	67	60,3	47,8	37	28,7	12,4
2011	26,6	53,8	65,3	66,7	67,3	65,8	59,6	47,1	36,8	28	12,8
2010	26,6	52,2	65	65,9	66,5	65	57	44,8	34,8	27	12
2009	27,5	51,7	64,1	65,1	64,6	63,1	54,2	43,4	33,6	25,6	11,9
2008	27,3	50,6	62,7	63,5	63,7	61,4	52,8	42,4	32,1	24,7	11,7
2007	26,8	49,9	61,7	62,8	62,6	60,9	52	41,2	31,3	24,4	11,5
2006	26,6	49,5	61,7	62,5	62,6	60,7	52,3	42	32,5	24,2	12
2005	26,6	50,2	62,1	61,9	62,6	60,6	52,8	41,7	32,8	24,4	13,4

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, (28.02.2017)

Her iki tablodaki veriler karşılaştırıldığında; kırsaldaki insanların işgücüne daha erken yaşlarda katılmaya başladıkları ve çok daha geç yaşlarda emekli oldukları görülmektedir. Zira 2005-2013 döneminde 15-19 yaş aralığında kırsaldaki işgücüne katılma oranı, Türkiye ortalamasının yaklaşık %5,4 üzerinde, aynı dönemde 60-64 ve 65+ yaş aralığında kırsal, Türkiye ortalamasının sırasıyla %18 ve % 8,7 oranında üzerinde bulunmaktadır. Bunun yanında 2005-2013 döneminde 25-29 yaş aralığı haricinde tüm yaş gruplarında kırsal kesimin işgücüne katılma oranı Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Aşağıdaki tabloda ise kırsal nüfusu ile ön plana çıkan illerin 2013 yılı verilerine göre işsizlik oranları yer almaktadır.

Tablo 10: 2013 Yılı İl Bazında İşsizlik Oranları (%)

İl	Ağrı	Artvin	Bitlis	Burdur	Erzincan	Hakkâri	Kars	Muş	Niğde	Sinop	Bartın	Ardahan	Iğdır
İşsizlik Oranı	6,8	7,1	10,6	6,9	6,7	11,7	6,6	10,4	6,1	6,2	6,2	5,8	6,9

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, (01.03.2017)

2013 yılında Türkiye genelinde işsizlik oranı % 8,7 olarak gerçekleşmiştir. Yukarıdaki tablo incelendiğinde Bitlis, Hakkâri ve Muş haricinde diğer illerin Türkiye ortalamasının altında işsizlik oranına sahip olduğu göze çarpmaktadır. Ancak bu durumun söz konusu illerdeki istihdam olanaklarının fazla olmasından ziyade göç eden kesimin çoğunlukla işsizlerden oluşmasından ve kırsal nüfusun ağırlıklı olduğu yörelerde ekonomi tarım sektöründe yoğunlaştığından gizli işsizlik oranının yüksekliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Anlar, 2008:1). Zira illerin kişi başına GSYH'daki payları dikkate alındığında tablodaki tüm iller Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır ve bu durum işsizlik oranının Türkiye ortalamasından düşük olması ile çelişmektedir.

F. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi

Kalkınma kavramı, genel olarak bir ülkenin sadece ekonomik alanda ilerlemesini değil, bunun yanında sosyal ve kültürel alanda da gelişme kaydedilmesini, bireysel refah seviyesinin yükselmesini, çevre duyarlılığının artmasını da ifade etmektedir. Bu nedenle sosyo-ekonomik gelişme endeksi (SEGE), kişi başına düşen gelirin artırılmasının yanı sıra yapısal ve insani gelişmeyi içine alan sosyal değişkenleri de içerdiğinden kalkınmışlık düzeyinin ölçülmesinde son derece önemli bir gösterge niteliğindedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013b:1).

2003 ve 2013 yıllarında Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'ne göre nüfusunun % 40 ve daha fazlası belde ve köylerde yaşayan illerin sıralaması aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

İller	2001		2011	
	Sıralama	Endeks Değeri	Sıralama	Endeks Değeri
Ağrı	80	-1,2812	79	-1,6366
Ardahan	74	-1,0732	71	-1,1384
Artvin	43	-0,2602	44	-0,1046
Bartın	55	-0,4155	48	-0,1976
Bitlis	79	-1,1574	76	-1,4003
Burdur	31	0,1440	26	0,3684
Erzincan	58	-0,4929	45	-0,1056
Hakkâri	77	-1,1396	80	-1,6961
Iğdır	69	-0,8909	69	-1,1184
Kars	67	-0,8194	68	-1,0923
Muş	81	-1,4396	81	-1,7329
Niğde	49	-0,3558	56	-0,3761
Sinop	57	-0,4852	51	-0,2479

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı 2001 ve 2011 SEGE çalışmalarından derlenmiştir.

Söz konusu 13 ilden en iyi durumda olanı Burdur 2001 yılında 31.sırada, 2011 yılı değerleri ile yapılan ölçümde ise 26. sırada yer almıştır. Diğer tüm iller hem 2001 yılında hem de 2011 yılında 40. sıranın altında yer bulabilmişlerdir. 2001-2011 döneminde Ağrı, Ardahan, Bartın, Bitlis, Burdur, Erzincan ve Sinop bulunduğu konumu iyileştirirken, Iğdır ve Muş illerinde herhangi bir değişim yaşanmamış, Artvin, Hakkâri, Kars ve Niğde ise daha kötü bir duruma gelmişlerdir. Bu tablo kırsal ağırlıklı nüfusun yaşadığı illerde SEGE bakımından önemli bir pozitif değişim yaşanmadığını göstermektedir.

G. İllerde Yaşam Endeksi ve Yaşam Memnuniyeti

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından ilk defa 2015 yılı verilerine göre 2016 yılında yayımlanan illerde yaşam endeksi, ildeki yaşamı konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti olmak üzere 11 kriter üzerinden ölçmekte ve içerdiği 41 göstere ile temsil edilen bu kriterleri tek bir bileşik endeks yapısı içinde sunmaktadır. Yaşam Endeksi 0 ila 1 arasında değer almakta ve bu değer 1'e yaklaştıkça daha iyi bir yaşam düzeyini göstermektedir (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561>, 19.03.2016).

Tablo 7: İllerde yaşam endeksi ve yaşam memnuniyeti il sıralamaları, 2015

İl	Genel Yaşam Endeksi		Yaşam memnuniyeti	
	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks
Artvin	8	0,6315	32	0,5813
Sinop	11	0,6270	1	1,0000
Erzincan	34	0,5723	25	0,6331
Bartın	38	0,5636	41	0,5160
Burdur	43	0,5464	58	0,4156
Niğde	51	0,5298	24	0,6435
Bitlis	68	0,3952	48	0,4795
Kars	70	0,3792	62	0,4070
Iğdır	72	0,3621	44	0,4938
Ardahan	74	0,3527	39	0,5249
Hakkâri	76	0,3325	12	0,8016
Ağrı	79	0,2975	42	0,5076
Muş	81	0,2765	65	0,3557

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1106, (15.03.2017)

Yukarıdaki tablo incelendiğinde son derece çarpıcı veriler ile karşılaşmaktadır. Köy ve belde nüfusunun toplam nüfusa oranı % 42 olan Sinop yaşam memnuniyeti sıralamasında ilk sırada, illerde yaşam endeksi sıralamasında ise 11. sırada yer almaktadır. Bunun yanında Artvin ili genel yaşam endeksi sıralamasında 8. sırada, yaşam memnuniyeti sıralamasında ise 32. sırada yer almıştır. Çok daha ilginç bir durum Hakkâri ilinde görülmektedir; Hakkâri illerde yaşam endeksi bakımından 76. sırada yer alırken, yaşam memnuniyeti endeksinde 12. sırada yer almaktadır. Bu veriler kırsal nüfusun yoğun olduğu yerleşim alanlarında insanların mutlu bir şekilde yaşayabildiklerini göstermekte ve kırsal özellikleri ile ön plana çıkan yörelerde göstergelerin kötü olmasının kader olmadığını ispatlamaktadır.

IV. Sonuç ve Değerlendirme

Kırsal kalkınma Türkiye’de çözüme kavuşturulması gereken en önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Gerek kırsalda yoksulluğun çok daha yaygın olması gerekse ekonomik değer üretme konusunda kırsalın sahip olduğu potansiyelin harekete geçirilememesi ve eğitim, sağlık, spor gibi alanlarda altyapı yatırımlarının eksikliği kırdan kente göçü tetiklediği gibi Potansiyel GSMH’ye ulaşılması noktasında da son derece önemli bir engel durumundadır. İllerin yaşam endeksi ve yaşam memnuniyet endeksinde de görüldüğü üzere kırsal kente oranla dezavantajlı durumu bir zorunluluk değil, uygulanan politikalar ve projelerin bir neticesidir.

2000 yılı sonrasında uygulanan kırsal kalkınma politikalarında, özellikle AB’ye tam üyelik müzakerelerinin başlamasının da etkisiyle, önemli değişimler meydana gelmiş, yeni kurumsal yapılar ortaya çıkmış ve kırsal ile geri kalmış bölgelerin kalkınmasına yönelik birçok program uygulanmıştır. Ancak bu araştırma kapsamında incelenen değişkenlerin de gösterdiği gibi, kırsal kente nazaran dezavantajlı durumu değişmemiş, kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Gelir dağılımı noktasında kırsal kente oranla daha iyi olmasının nedeninin gelirden pay almada ilk %20’lik dilimde yer alan kesimin çok büyük bir çoğunluğunun kentlerde yaşamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. İşsizlik oranının genel itibarıyla kırsal nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı illerde Türkiye ortalamasından düşük olmasının ise, iş imkânlarının fazlalığından ziyade göç eden kesimin çoğunlukla işsizlerden oluşmasından ve tarım sektöründe gizli işsizliğin yüksek olmasından ileri geldiği tahmin edilmektedir. Kırdan kente göçün azaltılmasında/durdurulmasında uygulanan politikaların hiçbir şekilde etkili olmadığı, SEGE bakımından kırsal nüfusun yoğun olduğu illerin alt sıralarda yer almaya devam ettiği, yine aynı şekilde illerde yaşam endeksi sıralamasında kırsal nüfusun yoğun olduğu illerin genellikle alt sıralarda yer aldığı, kişi başına düşen GSYH’de kırsal nüfusun yoğun olduğu illerin Türkiye ortalamasının çok altında yer aldığı araştırmada görülmüştür. Bu durum kırsal kalkınma politikalarında mutlaka değişikliğe gidilmesi gerektiğini göstermektedir.

Türkiye, kırsal kalkınma politikalarında yoksulluğun azaltılması, kırsalda beşeri ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, kırsal ile kent arasındaki gelişmişlik farkının kapatılması, göçün durdurulması ve genel olarak kırsaldaki refah düzeyinin yükseltilmesini odağa almış ve bu doğrultuda stratejik planlar, eylem planları gibi referans niteliğinde yol gösterici belgeler hazırlamıştır. Ancak tüm bu dokümanların oluşturulma süreci yukarıdan aşağıya (top down) yaklaşımı doğrultusunda merkezi idare tarafından yönetilmiş, yerel kurumlar uygulama aşamasında sürece dâhil edilmişlerdir. Buna karşılık örneğin Avrupa Birliği üye ülkeleri 1990’lı yıllardan itibaren aşağıdan yukarıya (bottom up) yaklaşımını esas almaya başlamışlardır. Alan bazlı bu yaklaşımda tek merkezden yönetim yerine, yönetim katmanları arasında dikey işbirliği ile kamu ve özel sektör arasında yatay işbirliği söz konusu olmakta, kalkınmanın yerelden alınan inisiyatif ile gerçekleştirilmesi ve değişen ekonomik sistemden azami fayda sağlamak için yerel ekonominin uyumu ön plana çıkmaktadır (Çetin, 2007:157). Zira kontrolün tek merkezde toplandığı ve yerel kurumların yeterince kurumsallaşmadığı merkeziyetçi yönetimlerde oluşturulan politikalar aracılığıyla kırsalda yaşayan nüfusun büyüklüğü ve bu nüfusun günlük ihtiyaçlarının çeşitliliği dikkate alındığında kırsal kalkınma sorununa çözüm üretebilmek mümkün gözükmemektedir (Nemes, 2005: 33-46; Gülçubuk,

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 63 Eylül – Ekim 2017

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X Calal-Abad Uluslararası Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü

Calal-Abad – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

vd., 2015:4-5). Ayrıca Almanya, Avusturya, İtalya gibi üye ülkeler aşağıdan yukarıya yaklaşımı doğrultusunda tasarlanmış, kırsalda yaşayan insanların günlük hayatları üzerinde önemli düzeyde olumlu etki eden projeler uygulamışlardır (EC, 2006:20-23). Bunun yanında tüm dünya üzerinde görülen küreselleşmenin etkisiyle kırsalda tarım haricinde turizm, imalat, enerji gibi sektörlerin canlanması kırsal bölgeleri yeni fırsatlar ve tehditler ile karşılaştırdığından kırsalın ihtiyaçlarının ve fırsatlarının çeşitliliği ile başa çıkmak için kırsal alanlar heterojen bölgeler olarak görülmekte ve bu durum kırsal kalkınma için yeni yatırım önceliklerinin tanımlanmasını ve uygulanmasını zorunlu kılmaktadır (OECD, 2006:2). Bundan dolayı tasarlanacak bir modelin herkesin ihtiyacını karşılama ihtimali bulunmamaktadır. Her toplum kendi ihtiyaçlarına en iyi şekilde cevap verecek ve fırsatlarını ekonomik değere dönüştürecek yol ve yöntemleri geliştirmelidir (Miller, 2014:360). Kırsal kalkınma yeni ürün ve hizmetlerin ve bunlara eşlik edecek yeni pazarların oluşturulması ve bilgi tabanlı üretim şekilleri geliştirilmesi ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle kırsal kalkınma tarım ve kırım yeniden kent toplumu ve kültürü ile aynı zeminde buluşmasını gerektirmektedir. (Ploeg, vd., 2000:396) Ayrıca kırsal kesimlerde yaşayan nüfusun büyüklüğü ve yoksulluğun yaygınlığı dikkate alındığında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için gelişmekte olan ülkelerin çok daha etkin stratejilere ihtiyaç duyduğu ve yeni bir kırsal kalkınma paradigması gerektiği görülmektedir (Dahlman, 2015:1).

Türkiye 2023 hedeflerine ulaşmak için her ferdini ve her karış toprağını etkin bir şekilde sosyo-ekonomik hayatın içerisine çekmek durumundadır. Kırsalın demografik özellikleri, coğrafi koşulların çeşitliliği, yörelere özgü koşullar, kırsaldaki sosyolojinin ve kültürlerin farklılığı tek merkezden tasarlanan politikaların başarıya ulaşma ihtimalini son derece düşürmektedir. Türkiye’de tasarlanan politika ve uygulamaların amaç ve hedeflerinin evrensel nitelikte olmasına karşın bölgesel koşulların ve önceliklerin politikalara yansımaması, günümüz koşullarında kırsaldaki ihtiyaçların farklılaşması ve çeşitliliği, uygulayıcı kuruluşların kurumsal ve beşeri sermaye kapasitesindeki yetersizlik bu amaç ve hedeflere ulaşılması önündeki en önemli engellerdir. Bu nedenle Türkiye merkez ile yerelin koordineli bir şekilde çalışmasını sağlayan, tasarlanacak plan ve programlarda yerel koşulların gözetilmesine ve farklı modellerin eşzamanlı kullanılabilmesine imkan tanıyan bir entegre kalkınma sistemi geliştirmek durumundadır. Kalkınma politikalarının oluşturulması sürecinde yukarıdan aşağıya (top down) yaklaşımı yerine aşağıdan yukarıya (bottom up) yaklaşımına geçilmesi elzemdir. Bölge Kalkınma İdareleri, Kalkınma Ajansları gibi yerelde hizmet sunan yeni yapıların beşeri ve kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi, yetkilerinin ve bütçelerinin artırılması ve doğrudan kırsal kalkınma konusunda yetkili ve sorumlu kılınmaları bölgesel ve kırsal kalkınmaya önemli katkılar sunacaktır. Özellikle kadın ve genç nüfusun ihtiyaçlarına yönelik sosyal ve kültürel yatırımların ivedilikle gerçekleştirilmesi yüksek düzeyde önem arz etmektedir. Aynı zamanda kırsal nüfusun yoğun olduğu illerin kalkınmada öncelikli yerleşim yerleri sayılmaları ve bu illerde faaliyet gösteren mahalli idarelere merkezi bütçeden aktarılan payların personel gideri olarak harcanamayacak şekilde artırılması ya da yeni bir yöresel kalkınma fonu kurularak proje bazında mahalli idarelere kaynak aktarımının sağlanması önemli düzeyde ilerleme ve gelişme kaydedilmesini beraberinde getirecektir.

KAYNAKLAR

- Anlar M. Hüseyin Nail, (2008), **Türkiye’de Kırsal Nüfusun Sosyo-Ekonomik Önemi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.
- Anríquez G.- Stamoulis K., 2007. **Rural Development and Poverty Reduction: Is Agriculture Still the Key**, <http://www.fao.org/3/a-ah885e.pdf> , (27.11.2016).
- Berber M., (2015), **İktisadi Büyüme ve Kalkınma, 5. Baskı**, Trabzon: Derya Kitapevi.
- Bıçkı D., (2011), **Türkiye Kırsalında Yoksulluk Sorunu: Çanakkale Kocalar Köyü Örneği**, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt/Vol. XXX, Sayı/No. 1, 2011, ss. 161-180.
- Breisinger C.- O. Ecker- P. Al-Riffai- R. Robertson-, R. Thiele- M. Wiebelt, (2011), **Climate Change, Agricultural Production and Food Security: Evidence from Yemen**, Kiel Working Paper No. 1747, November, Germany.
- Çalışkan S., (2010), **Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk**, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 59, 2010/2, ss. 90–132.
- Çelik Z., (2005), **Planlı Dönemde Türkiye’deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme**, Planlama,2005/2, ss. 61-71.
- Çelik Z., (2006), **Türkiye’de Kırsal Planlama Politikalarının Geliştirilmesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İzmir.
- Çetin M., (2007), **Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar**, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:14 Sayı:1, ss.153-170.
- Dahlman, C., 2015; **A New Rural Development Paradigm For Developing Countries In The 21st Century**, http://www.undp.org/content/dam/undp/library/development-impact/High-level%20Event/Carl_Dahlman_New%20rural%20development%20paradigm%20for%20developing%20countries%20%2021-09-2015%20final.pdf , (18.11.2016).
- DPT, (2000), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx>, (10.02.2017).
- DPT, (2006), **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı**, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx>, (10.02.2017).
- European Commission, (2006), **The Leader Approach: A Basic Guide**, http://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/publi/fact/leader/2006_en.pdf, 10.04.2017.

- Furat M., (2013), **Küresel Politika Değişimleri ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma**, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 2013 12(3), ss. 589-610.
- Gülçubuk B.- Yıldırak N.- Kızılaslan N.- Özer D.- Kan M.- Kepoğlu A., (2015), **Kırsal Kalkınma Paradigması ve Yeni Arayışlar**. Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 12-16 Ocak, Ankara, ss.1-19.
- Gürlük S., (2001), **Dünyada Ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma**, Uludağ Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı: 4 Kış Dönemi Aralık 2001, ss. 1-12.
- Kalkınma Bakanlığı, (2013a). **Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018**, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%20Plan%20Plan%C4%B1.pdf>, (12.02.2017).
- Kalkınma Bakanlığı, (2013b), **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)**, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/341/2003-05.pdf>, (12.03.2017).
- Kaynak M., (2011), **Kalkınma İktisadı, 4. Baskı**, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Miller S.R., 2014. Three Legal Approaches to Rural Economic Development, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2446580, (15.11.2016)
- Nemes G., (2005), **Integrated Rural Development The Concept and Its Operation**, Magyar Tudományos Akadémia Discussion Papers, 2005/6, August, Budapest.
- OECD, (2006), **Investment Priorities for Rural Development**, <https://www.oecd.org/regional/regional-policy/Investment-Priorities-for-Rural-Development.pdf>, (17.11.2016)
- Öztürk Ş., (2008), **Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 1/5 Fall 2008, ss. 605-634.
- Tarım Bakanlığı, (2014a), **Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020)**, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/02/20150221-12-1.pdf>, (01.03.2017).
- Tarım Bakanlığı, (2014b), **Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2014-2020)**, <http://www.ipard.gov.tr/Prog>, (10.03.2017).
- TUIK, (2014), **İstatistik Göstergeler Statistical Indicators 1923-2013**, http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=160, (18.03.2017).
- Van Der Ploeg J. D.- Renting H.- Brunori G.- Knickel K.- Mannion J.-Marsden T.- de Roest K.- Sevilla-Guzmán E., Ventura F., (2000), **Rural Development: From Practices**

and Policies towards Theory, Sociologia Ruralis, Vol 40, Number 4, October 2000, ss. 391-408.

Yalçın Güneş E.- Fatma Ö.Kara, 2016, **Kırsal Göç ve Tarımsal Üretime Etkileri**. Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 20(2), ss. 154-158.

Yılmaz M., 2012. **Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012)**, Doğu Coğrafya Dergisi - 33, ss.161-188.

İnternet Kaynakları

<http://www.fao.org/faostat/en/#data>, (11.10.2016).

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561>, (19.03.2016)

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 (18.03.2017)

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (21.02.2017)

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (21.02.2017)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16083>, (21.02.2017)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24920>, (17.01.2017)

<http://rapory.tuik.gov.tr/28-02-2017-08:51:56-16443071061676356200966098357.xls>, (28.02.2017)

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, (28.02.2017)

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, (01.03.2017)

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1106 , (15.03.2017)